

MARIN PREDA

Risipitorii

Ediție stabilită de Alexandru Preda

Prefață de Eugen Simion

Fișă biobibliografică și referințe critice
de Lucian Pricop

EDITURA CARTEX SERV

CUPRINS

<i>Prefață</i> (Eugen Simion)	7
<i>Fișă biobibliografică</i>	22
<i>Referințe critice</i>	24
<i>Notă asupra ediției</i>	33
Risipitorii	35
Partea întâi	37
Partea a doua	123
Partea a treia.....	225
Partea a patra.....	335

PREFAȚĂ

Risipitorii (1962) vrea să fie, în intenția autorului, un roman despre prietenie, iubire și compromisul cu ele în istorie. Sunt și alte teme în această narațiune scrisă de Marin Preda în condiții speciale, dar temele semnalate mai sus mi se par a fi prioritare. Prioritare și relativ noi în proza lui și, în mod cert, rar cercetate, ca să nu spun deloc cercetate, analizate, ilustrate epic în romanul dominant realist-socialist la sfârșitul obsedantului deceniu. După *Moromeții*. I (1955), Preda a vrut să schimbe ceva important în romanul său: să schimbe, întâi, mediul de referință (de la cel rural la cel urban), să modifice tipologia și, fatal, problematica ei psihologică și intelectuală, în fine, să facă o proză modernă, în stil epic mai complex, abandonând pentru moment cronologia liniară, cu valori clasice, din *Moromeții*. Proiect ambițios, venit după un mare succes literar. Socotit de critica literară un mare prozator rural, cel mai important după Sadoveanu și Rebreanu, iremediabil rural, Preda – care citise pe marii ruși (Tolstoi și Dostoievski), dar și pe prozatorii americani (Faulkner, Caldwell), a dorit să dovedească faptul că poate să fie și un scriitor profesionist (așa ca Balzac sau I. L. Caragiale – pe care îi admira), adică și un bun observator al lumii urbane. Dușmanii lui de care a avut mereu parte – ei îl trimiteau mereu *la țară* ori de câte ori prozatorul încerca să se apropie, după eșecul cu *Ana Roșculeț*, de lumea satului. Orașul cere cultură și alt spirit... Preda gândește altfel și încearcă să-și depășească, dacă le are, complexele (mai exact, complexele pe care i le atribuie alții) și se apucă să facă fișe caracterologice, scheme epice (vedem acest lucru în jurnalul de atelier ce a rămas în arhiva scriitorului!), portrete, pe scurt: începe

să pregătească *Risipitorii*. Scrie, de regulă, greu, în chinuri, se apropie de subiect pe ocolite... În cazul *Risipitorilor*, se va vedea că nimic nu iese de la început, dintr-o singură lovitură de peniță, cum se zice în limbajul publicisticii.

În afară de dificultățile provocate, să zicem, de *scriitură*, în calea tânărului Preda stau încă două obstacole, cu mult mai mari și cu implicații mai grave: se desparte de Aurora Cornu (sau Aurora Cornu, dornică să devină o scriitoare universală, decide să se despartă de el) și nevroza prin care trece. Nu știm cu exactitate dacă a fost întâi nevroza și, după ea, dificultatea de a scrie *Risipitorii* (în care nevroza este o temă a romanului) sau nevroza a apărut în timp ce prozatorul se lupta cu neputința de a-și scrie romanul în care voia să schimbe tipul de conflict, tipologia, mediul și psihologia personajelor. Sigur este că romanul *Risipitorii* se asociază cu această boală perfidă (o *boală albă*, se spune) prin care trece Marin Preda și cu o depresie sentimentală. Mult, greu pentru un scriitor. Jurnalul lui intim, descoperit târziu (după moartea scriitorului¹) lămurește într-o oarecare măsură aceste complicații intime și fiziologice, deloc de neglijat când este vorba de creația artistică. Preda încearcă să le descrie și să le justifice, nu știm iarăși, în ce ordine (sau nu fac efortul anului secret și în roman. Romanul, care n-a avut succesul pe care Preda îl aștepta, este scris și rescris în acest răstimp și cu starea de spirit pe care o notează în partea a treia din jurnalul său (24 august 1958-12.XI.1958). Prozatorul se află în spital și crede că jurnalul intim poate avea un rol terapeutic (nu-i singurul, dealtfel). Înregistrează fazele bolii, formele și efectele tratamentului și, în marginea acestor notații sobre, deloc literare, face unele reflecții la drama sentimentală din care tocmai ieșise și la romanul care, zice el, *nu-i iese*. Scrisul îi pare că-l poate vindeca de „cea mai grea criză afectivă din viață”. Criza se manifestă printr-o boală atipică recurentă (nevroza) de care, la 12 septembrie 1958, crede că a scăpat.

N-a fost însă să fi așa. Boala perfidă (nevroza) revine și, exact peste un an (22 noiembrie 1959), Preda reia jurnalul întrerupt și, concentrat acum asupra suferinței, încearcă s-o domine și până la urmă

¹ Vezi Marin Preda: Jurnal intim. Carnete de atelier. Ediție îngrijită de Eugen Simion și Oana Soare. Editura „Ziua”, București, 2004.

s-o elimine prin același procedeu pe care îl folosește și F. Kafka în jurnal. Ține adică un jurnal intim (în clasificarea lui, partea a treia), notând cu oarecare regularitate, timp de o lună (jurnalul se oprește la 23 decembrie 1959), fazele bolii, formele și efectele tratamentului, micile întâmplări cotidiene: l-a vizitat un prieten, nu l-a vizitat Crohmălniceanu, a aflat că... Un jurnal tipic de spital scris fără sentimentul morții și deci fără sentimentul tragicului. Preda nu-i disperat, nu e nici vesel, ia lucrurile cum sunt, are crize de anxietate, dar le scrie și crede că le învinge. A reușit să se despartă de Aurora și are lângă el acum pe Eta, alt timp de femeie, mai pragmatică și mai atentă cu acest bolnav dificil... Bolnavul se gândește, în continuare, la literatura sa, idealul lui este să ajungă să lucreze „cu pasiune frănată și rece“. Este visul etern al prozatorului: să ajungă scriitor care să nu fie sclavul inspirației, cu alte vorbe să se așeze la masa de scris și să scrie, netulburat de agitațiile vieții, romanul pe care l-a început. O fantasmă pe care o amintea, în scris și oral, până spre sfârșitul vieții. Semn că accesul la pasiunea frănată și rece nu era ușor.

Are deocamdată dificultăți mari cu *Risipitorii*, un roman care-l va teroriza pur și simplu. Convingerea diaristului este că a ajuns din nou la spital din cauza acestei nesuferite cărți. Poate și din alte cauze. Vorbește acum cu detașare de Aurora Cornu și de „despărțirile“ ei amânate. Eroul nostru este, în sfârșit, liber sufletește. Este, în continuare, delicat cu femeia pe care, în mod hotărât, a iubit-o. Trece sub tăcere, în chip cavaleresc, unele implicații, întâmplări, ezitări. Dacă este să-i reproșeze ceva este „romantismul [ei] deplasat, așa-zis mefistofelic“. O trăsătură mai degrabă pozitivă decât un defect de caracter... Tema esențială a jurnalului este acum boala. Și, ca temă adiacentă, romanul rebel. Pacientul atipic ia „Nozinan“ (un medicament care-i va fi fatal, de nu mă înșel, lui Preda în mai 1980!), face injecții cu insulină, are crize puternice de isterie (zice el), îi trece prin cap să-și provoace crize pentru a le stăpâni, în fine, stă de vorbă cu medicii, are încredere în ei și își pune mari speranțe în medicamente. Îi este frică de leșin, dar nu se teme de moarte pentru că nu crede că va muri curând. Are crize de anxietate, dar nu le descrie în jurnal, le anunță doar. La 10 decembrie are o criză de disperare din cauza insulinei, dă din mâini și din picioare, proferează înjurături la adresa

medicilor, strigă la ei: „Vreau mâncare, nenorociților, dați-mi mâncare, facu-vă și dregu-vă!“

Criza îi trece și în jurnal scrie câteva rânduri despre ea. Notății reci, notații de scriitor autentic: „foarte obscene, din adâncimile vieții vegetative, năvăleau spre treptele superioare ale conștiinței și mă determinau să strig și să fac tărăboi“. Citește pe Stendhal și meditează la stilul lui epic, vorbește de Miron Radu Paraschivescu, se gândește să se recăsătorească (faptul se va întâmpla în afara jurnalului) cu „mititica“ Eta și, scrutând în profunzimile ființei sale, își mai pune o dată întrebarea ce a greșit, unde a greșit?! Răspunsul este ciudat: a greșit sporind inadmisibil de mult volumul „conștiinței de sine“, preocupându-se prea mult de propriul destin. Dar poate fi aceasta o eroare care să îmbolnăvească trupul și spiritul unui bărbat care, prin profesiunea și firea lui, este condamnat să gândească mult și să aibă „conștiință de sine“? Iată răspunsul lui Preda: „Ce greșeală am săvârșit? Să fie oare numai faptul că am lucrat cu febrilitate? Îmi amintesc cât de cumplit de obosit reveneam la Sinaia când făceam scurte vizite în București. E limpede că șederea Aurorei în aceeași casă cu mine, după divorț, timp atât de îndelungat, e o greșeală, poate cea mai gravă și cea mai grea de îndreptat, și anume faptul că nu m-am opus creșterii conștiinței de sine care a luat în ultimii ani forme atât de îngrijorătoare. A început să mă preocupe destinul meu și eroarea aceasta nu e deloc străină de ultima mea oboseală. Conștiința de sine obosește spiritul. Nu e nicio ciudățenie. Să se preocupe alții de destinul lor, care au motive mai temeinice s-o facă, dar nu eu! Trebuie curmat din rădăcină acest rău care mi-a furat candoarea și naivitatea!“ Morala fabulei prediste ar putea fi următoarea: o prea mare conștiință de sine este o nesăbuiță devastatoare pentru spiritul și trupul omului care gândește... Sunt ultimele reflecții existențiale din acest scurt „jurnal de boală“. Întrebarea unde am greșit devine tema dominantă în romanul *Intrusul* (1968), acolo este vorba de un eșec existențial greu de lămurit.

În 1964 pregătește o ediție nouă din *Risipitorii* și, recitind-o pe cea anterioară, se gândește să rescrie romanul (a câta oară?) în totalitate. Nu are însă energia necesară și, după cum mărturisește, nici personajele nu-i mai plac. I-ar trebui o intuiție a „psihologilor excepționale“ și își dă seama că încă n-o are.

Risipitorii (1962) reprezintă pentru Marin Preda trecerea de la stilul epic *indirect* la stilul relativ *direct*, acela care dă posibilitatea autorului să-și exprime ideile fără a utiliza doar limbajul personajelor. Prozatorul știe mai mult decât eroii săi și, intervenind în dialogul cărții, devine el însuși un personaj, și anume personajul cel mai bine plasat pentru a judeca pe celelalte și a da faptelor, la urmă, o viziune unitară, verosimilă. Limbajul este, fatal, mai eseistic, structura romanească mai variată, totuși libertatea prozatorului față de personaje rămâne relativă. Personajele continuă să exprime pe autor, autorul continuă să fie regizorul acestor destine și să comunice prin ele ideile sale. Trecerea înseamnă, în fapt, spargerea narațiunii și introducerea masivă a eseului, mai mare libertate a autorului de a tulbura *discursul* epic prin reflecții personale.

Risipitorii constituie și în alte privințe o carte de experiment, și faptul că Marin Preda a dat mai multe versiuni arată că la dificultățile *demersului* s-a adăugat și o nemulțumire de ordin estetic față de soluțiile inițiale. Așa cum se prezintă în forma definitivă (ed. a III-a, 1969), *Risipitorii* este romanul unei familii și, lucru nou la Marin Preda, romanul *unui sentiment*. Primul acoperă o mare arie socială și se întinde pe spațiul a două generații: părinții (Petre și Rodica Sterian, Toma Sterian – fratele celui dintâi, soții Arvanitache – oameni cu stare, atinși de rigorile revoluției, mama doctorului Munteanu etc.) și copiii (Constanța, Vale, Gabi, dr. Munteanu, Mimi Arvanitache). Ca să facă istoria părinților, prozatorul recurge la istoria socială, cu preocuparea (tehnică epică realistă cunoscută) de a subordona viața psihologică unui ansamblu de forțe economice și politice. Petre Sterian este muncitor la „Ateliere“, participă la viața politică, înainte și după cel de al Doilea Război Mondial, apoi se retrage brusc, fără explicații, pentru a reveni, la îndemnul fratelui său, Toma, și al vechiului lor prieten, Lungu, activist de partid. Istoria, la acest punct, este cunoscută, și ea luminează prea puțin destinul personajului, rămas până la sfârșit fără identitate literară precisă. Părinții intră, în genere, într-o schemă sociologică (muncitorul onest, activistul perspicace, individul care și-a pierdut, odată cu situația socială, personalitatea, ca bătrânul Arvanitache etc.) și, lucru curios, Marin Preda nu face nimic pentru a evita la acest capitol

obsesiile maniheistice ale prozei din deceniul al VI-lea. (*Obsedantul deceniu*, cum l-a numit el).

Copiii intră în alt sistem de relații, și viața lor morală este mai bogată. Dramele lor constituie, în fapt, materia romanului și, analizându-le, talentul lui Marin Preda își regăsește forța lui reală. Constanța, Gabi sunt intelectuali, și eșecurile lor nu se mai explică social. Ei au tot ce trebuie pentru a reuși, epoca le este favorabilă (originea lor socială este pozitivă, din punct de vedere al puterii instalate, părinții au dosar bun), totuși viața lor ia adesea un curs tragic. La această familie de personaje trebuie să adăugăm pe doctorul Munteanu și pe doctorul Sârbu, istoria prieteniei lor fiind una din temele privilegiate ale cărții. Din roman al *spațiului social*, *Risipitorii* devine un roman al *timpului psihologic*, accentul căzând acum pe funcțiile morale ale individului, urmărite în existența (sau existențialitatea) lor. Constanța, doctorul Munteanu, Gabi Sterian ratează în viața sentimentală, și eșecul lor provoacă eșecul altora. Explicațiile diferă, într-un caz e vorba de conformism moral, în altul de incapacitatea de a vedea și accepta eroarea. Prozatorul descoperă o relație coerentă, secretă, care leagă viața individului de ceea ce el numește, în altă parte (în *Intrusul*), *subdestin*. Epoca, destinul pot justifica multe, dar ele nu justifică totul. În triumful ori eșecul individului intră și o voință bine sau rău dirijată, o ezitare, o greșeală, o lipsă de angajare morală, complicitatea, pe scurt, a forțelor subiective lângă cauzalitățile existenței obiective.

În *Risipitorii*, cazul cel mai interesant este acela al doctorului Munteanu. Inteligent, om de voință fermă, bun specialist, el câștigă, la început, pe toate planurile, apoi ratează lamentabil. La prima vedere, ceea ce îl pierde este ambiția lui socială nu neapărat brutală, cinică. Doctorul Munteanu face politică, știe să vorbească, știe să tacă, se căsătorește cu Constanța, apoi o părăsește pentru a se recăsători cu fata unui om politic bine plasat. Intră în diplomatie, dar e silit s-o părăsească repede și să revină de unde a plecat. Aventura doctorului Munteanu este judecată aspru de ceilalți, și vechiul lui prieten, intransigentul doctor Sârbu, îi prevede înfrângerea. Confruntarea are loc și doctorul, incapabil să rămână senin și puternic în fața schimbărilor, încearcă să se sinucidă. Ce l-a învins pe acest tânăr făcut să învingă? Ambiția socială nu explică totul, majoritatea

ambitiilor sunt norocoase pe acest plan. Vina lui, după doctorul Sârbu, este de a fi încercat să-și părăsească meseria. În acest fel el a dat o lovitură puternică orgoliului profesional, singurul creator, singura pârgie morală pentru un intelectual autentic. Părăsind meseria, înzestratul, inteligentul Dr. Munteanu și-a pregătit terenul ca să fie disprețuit și să devină un om slab („jucăria – zice el – altor forțe sociale care n-au niciun interes ca psihologiile profesionale să se coaguleze și să-și câștige o relativă independență în lupta socială“).

Pentru alții, doctorul Munteanu este un arivist obișnuit. Având de ales între *Idee* și *Ambiție*, el a ales să slujească, fără ezitări, pe cea din urmă. „Pasiunile lui au o anumită puritate – concede, totuși, dr. Strihan, dușmanul lui – pe care o capătă prin vecinătatea cu ideile.“ Însă doctorul Sârbu, spirit mai penetrant, îndepărtează această ipoteză. Personajul însuși își justifică eșecul, aducând fapte până atunci ignorate din viața lui.

Este locul de a observa că personajele lui Marin Preda nu se definesc de la început și, în genere, ele nu intră într-o schemă prestabilită. Nu sunt *pozitive* sau *negative*, sunt conștiințe tulburate care își trăiesc succesele sau înfrângerile cu luciditate. Ele se definesc pe măsură ce existența lor se complică. E.M. Forster deosebea în literatura modernă *personaje rotunde* și *personale plate, lineare*. În proza lui Preda domină și *personajele rotunde* (observația este valabilă și pentru *Moromeții*, *Intrusul*, *Marele singuratic*); ascunse, repliabile, ambigue. Evitând confesiunea directă, totală, ele revin adesea la punctul de plecare. *Natura moromețiană* este prin excelență o natură circulară. Doctorul Munteanu, doctorul Sârbu, Constanța, din aceeași serie tipologică, dezvăluie totdeauna, vorbind despre ei sau despre alții, adevăruri parțiale, avansează un punct de vedere contrazis sau verificat mai târziu de ei sau de alte personaje. Conversația este o formă nu de elucidare, ci de *amânare* a revelației adevărului. Despre doctorul Munteanu avem impresia, văzând actele lui și comentariile celorlalți, că știm totul, apoi mărturisirile sale răstoarnă perspectiva. Personajul capătă altă dimensiune morală: ceea ce părea mărunț carierism devine expresia unei obsesii complexe, nu cu necesitate negativ. Ceea ce ni se înfățișase, până atunci, ca o formă lamentabilă a labilității în compromis ne apare, acum, ca o dorință superioară de perseverență în idee.

Doctorul Munteanu își justifică actul lui disperat prin imposibilitatea de a accepta eroarea. Disprețul și greața față de ipocrizia generală l-au împins la această soluție extremă. El furnizează doctorului Sârbu faptele doveditoare: n-a prescurtat, cum se spune, pe doctorul Strihan; doctorul Strihan este un vechi adversar politic, deloc pur, deloc liberal; efortul lui a fost ca pe porțile libertății să nu năvălească urangutanii cu bâtele în mână, toată voința lui a pus-o în slujba unei ambiții profesionale: aceea de a descoperi secretul unei boli teribile, schizofrenia. Aventura lui diplomatică e justificată prin dorința de a se instrui. Doctorul Munteanu e, deci, un *idealist* (în sens moral) și, cum ne lasă să înțelegem, a practicat conștient o pedagogie a entuziasmului. Măreția omului constă, după el, în conștiința că trebuie să moară („că nu e etern și că trebuie să obțină eternitatea prin idee“). A vrut să fie consecvent cu ideea la care a aderat, dar a pierdut cămașa, n-a putut rămâne senin și a eșuat în intrigă mărunță. Greața și disprețul l-au doborât și moartea i se pare singura formă de libertate (iată o idee gidiană, cultivată și de prozatorii existențialiști, de Mircea Eliade, de pildă, în romanele de tinerețe, la Marin Preda). Prietenia față de doctorul Sârbu nu-i suficientă, dealtfel doctorul Sârbu l-a părăsit când i-a fost mai greu. Nu renunță, firește, la *idee* și va încerca să-și realizeze astfel aspirațiile, dar dacă va constata, încă o dată, că oamenii n-au nevoie de serviciile lui, el cunoaște calea de a renunța... Îi rămâne deschisă, prin moartea voluntară, încă o poartă a libertății...

Această încheiere arată că soluția doctorului Munteanu nu este definitivă, echilibrul lui este provizoriu. Prietenia cu doctorul Sârbu se reface prin intermediul inteligentului doctor Drăghici, un practician fără ambiții sociale, spirit fin. Însă, pe un anumit plan, înfrângerea doctorului Munteanu este iremediabilă. Încă o dată, de ce? Ce eroare a făcut? Explicațiile lui sunt plauzibile, totuși secretul eșecului nu ni se dezvăluie până la capăt. În conversația cu prietenul său, doctorul Munteanu mai avansează o ipoteză, într-adevăr tulburătoare: *înfrângerea* începuse nu pe plan social, ci în raporturile sale cu mama. Iată un personaj nou (absent în carte) și o relație pe care literatura psihanalitică a speculat-o îndelung. Mama doctorului este o ființă superioară și cultivă în fiul ei ideea că este un om de excepție și, în consecință, că trebuie să realizeze în viață *ceva mare*.

Personalitatea ei nu este anihilantă (castratoare), dimpotrivă, stimulative, și fiul are față de mamă un sentiment de iubire plină de stimă. La originile ambiției neobișnuite ar sta, așadar, voința mamei ca fiul să depășească mediocritatea soțului. Conflict tipic freudian, Marin Preda îi dă, totuși, altă dezlegare: mama nu acceptă ca doctorul Munteanu să părăsească pe Constanța și nici mai târziu, când Irina, noua soție, așteaptă un copil, tristețea ei nu dispare. *Înfrângerea* constă în faptul că mama s-a îndrăgostit de Constanța și că fiul nu mai poate avea nicio putere asupra ei. „Oamenii – spune el – care trăiesc sub imperiul unei lumini lăuntrice, cum e mama, sunt tot atât de intratabile ca și cei al căror suflet zace în întunericul cel mai adânc“...

Eșecul doctorului Munteanu are și această latură psihanalitică. Mama este, aici, un personaj pozitiv, solar, lucru neobișnuit în proza lui Marin Preda (în *Moromeții*, *Marele singuratic*, mama, irațională și mediocră, este un personaj de *umbră*, fără acces la contemplație). Însă nici această destăinuire nu justifică integral personalitatea și înfrângerea doctorului Munteanu, caz încă deschis, subiect de reflecție pentru cititor. Cert este că orgoliul nu a putut proteja personajul în fața forței dure a *subdestinului*. Puritatea pasiunilor lui nu l-a ferit să intre, adesea, în relații mediocre și să rateze un mare sentiment (iubirea pentru Constanța). Doctorul Munteanu este un adevărat *risipitor*, un individ, cu alte cuvinte, care, voind să slujească adevărul, acceptă compromisul, potrivit ideii că adevărul are uneori nevoie, pentru a se impune, de ipocrizie. Eșecul lui este existențial și nic o cauză nu-l poate explica până la capăt. Contactul cu proza modernă i-a dat lui Marin Preda ideea de a construi o psihologie abisală pe fundamentul moral al unui carierist vanitos.

Mai puțin realizat artistic, doctorul Sârbu este personajul socratic al cărții, un doctor Munteanu mai puțin orgolios și mai intransigent. Plăcerea lui este de a conversa, viciul lui este viciul reflecției. Are pentru doctorul Munteanu un sentiment de prietenie și forma lui de a stima este de a fi sincer până la brutalitate. Judecă fără milă pe prietenul care își părăsește profesiunea și-i prezice căderea, fără să facă ceva pentru a o împiedica. În ochii doctorului Munteanu el este un personaj *culpabil*, intransigența îl împinge spre eroare. Există, să se observe, la eroii lui Marin Preda o conștiință a

culpabilității. O are și Constanța, atunci când, amenințată de moarte, se gândește la eșecul ei în căsnicia cu doctorul Munteanu. Revenind la doctorul Sîrbu, trebuie spus că el este un Mercutio care folosește în loc de sabie silogismul. Prietenia față de doctorul Munteanu nu este necondiționată și, înainte de a accepta o explicație, el verifică toate ipotezele. Prin el, prozatorul ne dă imaginea unui sentiment vulnerabil (prietenia lucidă, responsabilă) angajat într-o luptă inegală cu mentalitățile dure ale epocii. Căci prietenia, refectează autorul, fiind un sentiment lipsit de finalitate, gratuit, este cel mai puțin apărât dintre toate. În viața doctorului Munteanu, doctorul Sîrbu joacă rolul de instrument al justiției, o justiție care însă îmbrățișează cauza celui judecat. Având vocația adevărului, el face uneori erori, cum este aceea, de exemplu, de a considera că prietenul său a procedat neloial, luându-i pe doctorița Tiberiu. De-abia mai târziu aflăm însă că, procedând astfel, doctorul Munteanu voise să-și scape prietenul de o femeie rea și nesinceră.

Mai impenetrabil este cazul Constanței Sterian, soția neno-rocoasă a doctorului Munteanu. Eșecul ei este, la prima vedere, un eșec prin ricoșeu. Părăsită de soț, ea cade într-o stare depresivă din care numai timpul și priceperea doctorului Drăghici o pot scoate. Crescuse greu („parcă avea două mâini stângi“), avusese dificultăți la școală, apoi, devenind adultă, relevă o personalitate puternică, cu reacții imprevizibile, incapabilă să accepte compromisul. Constanța inaugurează un tip feminin care va reveni în operele ulterioare: *feminitatea buimacă, impenetrabilă*. Rodica Sterian, mama, trecuse și ea printr-o fază de *buimăceală*, de retragere în sine, de refuz de a accepta viața, apoi își revenise și-și crescuse cu pricepere copiii. Fiica, îndrăgostită de doctorul Munteanu, apoi părăsită, cunoaște un rău de existență asemănător care o va duce, în cele din urmă, pe patul spitalului. Aici încearcă să-și înțeleagă *vina*: „De ce oare – se întreabă – n-am scos eu o lacrimă când m-am despărțit de bărbatul meu? Barem când a plecat să fi plâns, să fi vărsat o lacrimă. Nu e de mirare că s-a recăsătorit atât de curând, că m-a uitat atât de repede, căci ce amintiri puteau să-l împiedice pe el să mă uite, când eu treceam totdeauna mută prin fața lui când veneam acasă de pe teren și când deschideam gura, o făceam doar ca să mă vait, să-i spun că îmi merge prost cu elevii, că rămân în fața lor la fel de nătângă și de proastă

cum rămâneam în fața mamei când îmi punea fierul în mână să calc o rufă?”.

Ca și în cazul altor personaje prediste, soluția este, desigur, provizorie, adevărul – parțial. Însingurarea Constanței este explicată în alți termeni de doctorul Munteanu (el pune, medical, accentul pe consecințele morale ale unui avort!), pentru ca și acest adevăr subiectiv, parțial, să fie reluat, interpretat de inclementul doctor Sârbu. Tehnica romanului constă, repet, în a prezenta o serie de adevăruri succesive, complementare sau contradictorii, dovedind astfel că psihologia omului modern se constituie dintr-o sumă de ambiguități. Prozatorul clasic închidea individul într-o categorie (melancolic, expansiv, pesimist etc.), pe care o studia apoi cu sentimentul unei obiectivități depline. Scriitorul modern a pierdut această siguranță, *obiectul* lui (psihologia individului) s-a dovedit a avea adâncimi la care vechile instrumente de analiză nu mai ajung. În limbajul literaturii au părăsit termeni ca *dublu*, *reflulare*, *complex*, *viață secretă*, împrumutați din psihanaliză, care dezvăluie o nouă concepție asupra persoanei și o nouă metodă de analiză. Marin Preda, la curent cu toate aceste descoperiri, întocmește fișa clinică a Constanței (în cazul acesta este vorba și de o boală adevărată), dându-ne, ca în *Persona* lui Bergman, un grafic foarte sugestiv al formelor pe care le ia angoasa. Hortensia Papadat-Bengescu făcea o dare de seamă despre evoluția ulcerului, autorul *Risipitorilor* ia ca pretext o tulburare psihică pentru a studia un caz existențial (nevroza) și, prin ea, *alienarea*...

Preferința scriitorului pentru feminitatea curioasă, mândră, imprevizibilă se vede și din studiul altor personaje. Mimi Arvanitache acceptă greu dragostea lui Gabi Sterian, prima ei reacție este să *fugă*, apoi, când tânărul dă semne de iritare, îl părăsește într-o criză de demnitate. În genere, femeile ratează în literatura lui Preda din orgoliu.

Prin altă ramură a familiei Sterian (Vale), *Risipitorii* înfățișează și mediul uzinei. Dorința de a face, paralel, un roman al *spațiului social* nu l-a părăsit pe Marin Preda și, în afară de fabrică, îi atrage atenția și periferia urbană (prezentată în pagini admirabile). Vale este un tânăr inginer care, intrând în uzină, întâlnește, pe lângă interesul și entuziasmul muncitorilor (reflex de epocă în roman, schemă

terorizantă), o birocrație rea, descurajantă: un șef al serviciului de aprovizionare machiavelic, un șef de personal ipocrit, un inginer fricos, vechi legionari, delapidatori, pe scurt, o conjurație pune în primejdie viața Brigăzii tineretului, însă intențiile malefice sunt dejucate. Perspectiva la acest punct este sociologizantă și analiza nu reușește să treacă peste vidul ei. E partea cea mai *datată* și mai neizbutită sub raport epic într-un roman, altfel, foarte modern ca viziune asupra psihologiei umane și substanțial în analiza unor cazuri de conștiință.

*

Preda a lăsat și două jurnale de atelier sau, cum se spune în chip curent, două dosare de creație. Unul dintre ele se referă la *Risipitorii*. De aici se poate vedea modul serios în care lucrează prozatorul. Nu-i un artist totdeauna inspirat, cu pana ușoară, pregătit ca 18 zile să stea la masa de scris, ca Balzac, și să încheie un roman. Nu scrie – e limpede – „dintr-un foc“, lucrurile îi ies greu, se chinuie, dibuie soluțiile bune, nu le află totdeauna de la început. Cum s-a observat deja, prozatorul se apropie de țintă pe ocolite, demersul lui epic presupune, totdeauna, o ezitare, un efort, o învăluire a obiectului, în ciuda avertismentelor pe care ni le dă diaristul. „Ca scriitor – spune el într-o însemnare din dosarul *Risipitorilor* – îmi place să merg direct la țintă, fără ocolișuri, nu mă tem de întâlnirea directă cu esența naturii umane; totdeauna am visat să dau piept cu ea și totdeauna am avut certitudinea că nu mă aflu pe un drum greșit sau pe un drum mic sau pe un drum paralel cu cel mare.“ Da și nu. E adevărat că lui Preda îi place să vadă esențialul din existență și să surprindă profundul din natura umană, dar, când este să exprime toate acestea în epică, procedează ca naratorul (și personajul) său din *O adunare liniștită*, țăranul inteligent care le povestește prietenilor săi călătoria făcută la munte cu vecinul său Mihai: cu multe ocolișuri și paranteze, reluări, schimbări de planuri, fragmentări, modificări de tonalitate. Iese, la urmă, un discurs savuros – spectacol de limbaj, fantezie și ironie țărănească. Discursul predist păstrează, în esență, această strategie.